

MUSIQA TA'LIMINING YOSH AVLOD TARBIYASIDAGI AHAMIYATI

M.U.Muhammadjonova¹

1. Farg'ona davlat universiteti Pedagogika-psixologiya va san'atshunoslik fakulteti Musiqa ta'limi yo'nalishi II kurs talabasi

Mas'ul muallif: Muhammadjonova Mubinoxon Umidjonovna, Farg'ona davlat universiteti Pedagogika-psixologiya va san'atshunoslik fakulteti Musiqa ta'limi yo'nalishi II kurs talabasi.

e-mail:
mubinaxon1803@gmail.com

Received: 01 Oktabr 2026
Accepted: 06 Oktabr 2026
Published: 11 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Musiqa pedagogikasi. Madaniyat. Etnografiya. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC-BY-4.0) license.

Iqtibos uchun: Muhammadjonova, M. U. MUSIQA TA'LIMINING YOSH AVLOD TARBIYASIDAGI AHAMIYATI / M. U. Muhammadjonova // Musiqa pedagogikasi. Madaniyat. Etnografiya. — 2026. — T. 2, № 1. — B. 47–49.

Annotatsiya. Mazkur maqolada musiqa ta'limining yosh avlod tarbiyasidagi o'rni va ahamiyati, bolalarning ma'naviy-axloqiy, estetik va intellektual rivojlanishiga ta'siri hamda musiqa madaniyatimizni shakllantirib borish tahlil qilinadi. Shuningdek, Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino va Abdulla Avloniy kabi buyuk mutafakkirlarning ta'lim-tarbiya hamda musiqa falsafasiga oid qarashlari, jumladan musiqaning inson ruhiyati, ma'naviyati va axloqiy fazilatlarini shakllantirishdagi ta'siri ko'rsatib o'tiladi. Forobiy o'zining dunyoga mashhur “Kitob al-musiqa al-kabir” (“Katta musiqa kitobi”) asarida musiqaning inson ruhiyatiga chuqur ta'sir ko'rsatishini, uning ezgu fazilatlarini shakllantirish va ruhiy muvozanatni saqlashdagi ahamiyatini alohida ta'kidlab o'tilgan. Bundan tashqari, Abdulla Avloniyni tarbiyani millat taraqqiyotining asosiy sharti sifatida baholagan qarashlariga tayangan holda, musiqa ta'limining yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashdagi o'rni asoslanadi. Musiqa ta'limi insonning ichki kechinmalari, bolalarda nafosat hissi, ijodiy tafakkurni rivojlantirish va estetik didini shakllantirishdagi o'rni yoritilib boriladi. O'zbek xalq qo'shiqlari, klassik musiqa maqomlari va dostonlarining yoshlarni vatanparvarlik, insonparvarlik hamda milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashdagi beqiyos ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: i: musiqa ta'limi, ta'lim-tarbiya, axloqiy fazilatlar, estetik did, ma'naviyat, milliy qadriyatlar, nafosat hissi, ijodiy tafakkur, klassik musiqa.

ЗНАЧЕНИЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ВОСПИТАНИИ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ

Аннотация. В статье анализируются роль и значение музыкального образования в воспитании подрастающего поколения, его влияние на духовно-нравственное, эстетическое и интеллектуальное развитие детей, а также на непрерывный процесс формирования музыкальной культуры. Рассматриваются взгляды выдающихся мыслителей - Абу Насра аль-Фараби, Ибн Сины и Абдуллы Авлони - на вопросы воспитания и философию музыки, в частности, на ее воздействие на формирование психики, духовности и нравственных качеств человека. В своем всемирно известном труде «Китаб аль-Мусика аль-Кабир» («Большая книга о музыке») аль-Фараби подчеркивает глубокое влияние музыки на психику человека, а также ее важность для воспитания благородных качеств и поддержания эмоционального равновесия. Кроме того, опираясь на идеи Абдуллы Авлони, рассматривающего воспитание как основополагающее условие прогресса нации, в статье обосновывается роль музыкального образования в формировании у молодежи приверженности национальным и общечеловеческим ценностям. Также исследуется значение музыкального образования для осмысления внутреннего мира личности и развития у детей чувства прекрасного, творческого мышления и эстетического вкуса. Особое внимание уделяется исключительной роли узбекских народных песен, классических макомов и эпических сказаний (дастанов) в воспитании молодежи в духе патриотизма, гуманизма и уважения к национальным ценностям.

Ключевые слова: музыкальное образование, обучение и воспитание, нравственные добродетели, эстетический вкус, духовность, национальные ценности, чувство прекрасного, творческое мышление, классическая музыка.

THE IMPORTANCE OF MUSIC EDUCATION IN THE UPBRINGING OF THE YOUNGER GENERATION

Abstract. This article analyzes the role and significance of music education in the upbringing of the younger generation, impact on children's spiritual-moral, aesthetic, and intellectual development, and the process of shaping our musical culture. Also, the views of great thinkers such as Abu Nasr al-Farabi, Ibn Sina, and Abdulla Avloni regarding education and the philosophy of music are highlighted - specifically, the impact of music on shaping the human psyche, spirituality, and moral virtues. In his world-renowned work “Kitab al-Musiqa al-Kabir” (“The Great Book of Music”), Farabi particularly emphasizes the profound impact of music on the human psyche, as well as its importance in cultivating noble

qualities and maintaining emotional balance. Furthermore, drawing upon Abdulla Avloni's views - which regard upbringing as a fundamental condition for national progress - the role of music education in fostering a spirit of national and universal values among the youth is substantiated. The role of music education in fostering a person's inner emotional experiences, developing a sense of beauty and creative thinking in children, and shaping their aesthetic taste is highlighted. The on the unparalleled significance of Uzbek folk songs, classical maqom music, and epic tales (dostons) in educating young people in the spirit of patriotism, humanism, and respect for national values is analyzed.

Keywords: music education, education-upbringing, moral virtues, aesthetic taste, spirituality, national values, a sense of aesthetic beauty, creative thinking, classical music.

Kirish. Bugungi kunda yosh avlodni har tomonlama barkamol inson qilib tarbiyalash, davlat siyosati darajasidagi muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda musiqa ta'limi alohida ahamiyat kasb etadi. Musiqa ta'limi nafaqat musiqiy bilim va ko'nikmalarni shakllantirib boradi, balki yoshlarda estetik did, ijodiy fikrlash, milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'ulari rivojlantirilib boriladi. Shu bois musiqa ta'limining mazmunini boyitish, uning tarbiyaviy imkoniyatlaridan samarali foydalanish hamda yosh avlod ma'naviyatini yuksaltirishdagi o'rnini tadqiq etish dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Musiqa inson ma'naviy hayotining ajralmas qismi hisoblanadi. Abu Nasr Forobiy o'zining "Kitob al-musiqa al-kabir" asarida musiqaning inson ruhiyatiga ta'siri haqida fikr yuritib, uning tarbiyaviy ahamiyatini alohida ta'kidlagan. Uning qarashlariga ko'ra, musiqa insonda ezgu fazilatlarini shakllantirish va ruhiy muvozanatni saqlashga yordam beradi. Sharq musiqa estetikasida, paydo bo'lishi, uning mohiyatini belgilash eng ko'p muhokama qilinadigan masalalardan hisoblanadi. Musiqaning paydo bo'lish masalasi afsonaviy, ilohiy yoki hayotiy tajribaga asoslangan holda turlicha talqin qilinadi. Ayrimlar musiqaning paydo bo'lishini afsonalarga bog'lab, qaqnus qush yoki toshga o'yilgan teshiklardan chiqqan sadolar eng mutanosib musiqa navlari bo'lib, inson yaratgan har qanday kuydan ustun turarmish. Forobiy va Ibn Sino dek ilg'or olimlar esa, bunday fikrlarni tanqid qilib, musiqani inson faoliyati bilan bog'laydilar. Masalan, Forobiy, eshitish tajribasidan holi bo'lgan hodisalar musiqaga aloqasi yo'qligini qayd etib, faqat quloq bilan eshitib idrok qilinadigan ohanglarga musiqa deb biladi. Ibn Sino esa musiqani aloqa vositasi deb tushungan holda, fikr va tuyg'ularni izhor etishda, so'z nutqini birlamchi, mutanosib kuylashni esa undan mukammalroq pog'ona, deb biladi. "Agar tovush nazm va mutanosiblik bilan bezalgan bo'lsa, u yanada kuchliroq ta'sir qiladi", deb yozadi Ibn Sino o'zining "Javomi' ilmi musiqa" asarida.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Musiqashunos olim sifatida Forobiy o'zining musiqa ilmiga oid qarashlarini nazariy va amaliy jihatdan bir qancha asarlarida ifodalagan. Ingliz musiqashunos sharqshunosi mashhur olim Henri Jorj Farmer Forobiyning o'n bitta asarini musiqaga oid deb hisoblaganligini ma'lum qilgan. "Katta musiqa kitobi" ahamiyat jihatdan eng yirik asari hisoblanadi. Mazkur asar orqali Forobiy O'rta asrlarning yetuk musiqashunosi sifatida ham tanildi. "Katta musiqa kitobi" da Forobiy oldinlari boshqa fanlarning tarkibiy qismi bo'lgan musiqani mustaqil ilm darajasiga ko'targan.

"Katta musiqa kitobi" asarida Forobiy musiqa ilmining nazariy, amaliy tarmoqlariga, kuylarning ichki tuzilishi qonuniyatlarini hisobga olib, ta'lif (kompozitsiya) va ilmiy iyqo (ritmika) ga ajratadi. Forobiy musiqa nazariyasida tovushlar vujudga kelishining tabiiy-ilmiy ta'rifini beribgina qolmay, kuylar garmoniyasining matematik prinsiplarini ochadi, turli jadvallar, geometriya qoidalari asosida ko'plab murakkab chizmalar keltiradi. U Sharq musiqasining ritmik asosini dalillar bilan sharhlab beradi. Forobiy ritmlarni tashkil etgan zarb birliklari bo'lmish naqralar, ularning birikmasidan hosil etiladigan ruknlarning turli xillari asosida yaratiladigan ritm o'lchovlari va turlarini yoritib bergan.

Musiqa ta'limi yoshlarda estetik didni shakllantiradi. Estetik tarbiya insonning go'zallikni anglash, baholash va undan zavqlanish qobiliyatini rivojlantiradi. Musiqa asarlarini tinglash va ijro etish jarayonida bolalarda nafosat hissi, hissiy sezgirlik va ijodiy tafakkur rivojlanadi.

Abdulla Avloniy ta'lim va tarbiyaning inson hayotidagi ahamiyati haqida fikr bildirib, tarbiyani millat taraqqiyotining asosiy sharti deb baholagan. Bu nuqtai nazardan qaraganda, musiqa ta'limi ham yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalashning muhim vositasi hisoblanadi.

Natijalar. Musiqa ta'limi - bu o'quvchi yoshlar va talabalarning o'qituvchi yordamida belgilangan ma'lum dastur asosida maqsadli tayyorgarligidir. O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi musiqa sohasi ham tarixan boy va juda ko'plab tarixiy taraqqiyot yo'lini bosib o'tgan, uzoq o'tmishga borib taqaladigan uzluksiz jarayondir. Ayniqsa, u xalq hayoti va faoliyati bilan bog'liqdir. Musiqa ta'limining bulog'i bo'lmish xalq pedagogikasi yillar o'tgani sari yanada muhim ahamiyat kasb etib, takomillashib, o'z tafakkur doirasini kengaytirib bormoqda. Xalqimizning orzu-umidlari - o'zbek xalq qo'shiqlari, klassik musiqasining asosi bo'lmish maqomlari, dostonlari yosh avlodni vatanparvarlik, insonparvarlik, mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashda beqiyos ahamiyatga egaligi bugungi globalashuv jarayonida o'zining naqadar muhimligini ko'rsatmoqda. Xalq og'zaki ijodining yana bir muhim tarmog'i borki, u ham aynan ana shu ijodiyotning muhim ajralmas qismi hisoblangan bolalar musiqa folklorining nihoyatda boyligi, xilma-xil janrlarga egaligi bilan o'ziga xos ahamiyatga ega.

Musiqa ta'limi mazmuni, maqsad va vazifalari davrlar o'tishi asosida to'plagan boy tajribalari natijasida, uning shakl va usullari ham takomillashib bormoqda. Hozirda inson faoliyatining asosiy yo'nalishlari shu faoliyatdan ko'zda tutilgan maqsadlarni to'liq amalga oshirish imkoniyatini beruvchi yaxlit tizimga, ya'ni modullik tizimiga asoslangan o'qitish metodikasi va texnologiyalarini takomillashtirib bormoqda. Xuddi shu kabi musiqa ta'limi sohasida ham so'nggi yillarda musiqani o'qitish faoliyat turlarini takomillashtirish masalalariga jiddiy e'tibor qaratildi. Bugungi kunda ular musiqa o'qitish metodikasining mazmun va mohiyatini belgilab bermoqda.

Musiqa inson ruhi va aqliy rivojiga bebaho ta'sir o'tkazadi. Ch. Darwin umrining oxirlarida quvvati, xotirasi va fikrlash qobiliyatining pasayishidan shikoyat qilib shunday yozadi: "Agar menga ikkinchi bor dunyoga kelish nasib

bo'lganda edi, endigi hayotimda loaqal haftada bir marta bo'lsa ham, bir necha she'r o'qishni o'zimga qoida qilib olardim". Shu bois o'quvchilarda inson ma'naviy madaniyatining tarkibiy qismi bo'lgan musiqa madaniyatini tarbiyalash musiqa tarbiyasining bosh maqsadi bo'lib turadi. Aqliy va jismoniy rivojlanishning garmonik qo'shilishiga axloqiy soflik, san'atga va hayotga estetik munosabat - shaxsning to'laqonli kamolga yetishida muhim shartlardan biridir. Bu olijanob maqsadga erishishda to'g'ri yo'lga qo'yilgan bo'lajak musiqa o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashda va ular ertangi kun o'sib kelayotgan yosh avlodning musiqiy tarbiyasining naqadar muhimligi katta ahamiyatga egadir.

Muhokama. Yuqoridagi natijalar musiqa ta'limining yosh avlod tarbiyasidagi o'rni faqatgina musiqiy bilim berish bilan cheklanmaganligini ko'rsatadi. Musiqa shunday san'at turiki, u insonlarning kechinmalari, emotsional hissiyotlari orqali birlashtiradi. Ular orasidagi aloqa vositasiga aylanadi. Bir kompozitor tomonidan yaratilgan musiqa boshqa insonlar qalbidagi turli-tuman kechinmalar uyg'otishining o'zini bir mo'jiza deb atash mumkin.

Musiqa san'ati estetik tarbiyaning muhim omili sifatida shaxs shakllanishiga kuchli ta'sir etadi. Oilada, bog'chada, maktabda musiqa mashg'ulotlarini maqsadga muvofiq tarzda uyushtirish yosh avlodning ichki dunyosini boyitish va san'atni to'g'ri tushunishdagi samarali yo'ldir.

Musiqa inson his-tuyg'ularini, orzu-umidlarini, xohish-istaklarini o'ziga xos badiiy tilda ifoda etadi va kishining his-tuyg'ulariga faol ta'sir etadi. Musiqa ham fan, ham san'atdir. U fizika va matematikaga asoslanadi. Ushbu fanlarning ichki va tashqi xususiyatlari musiqani fanga aylantiradi. Lekin musiqa asariga shu fanning turg'un tushunchasi sifatida qarab bo'lmaydi. Chunki musiqa har doim rivojlanib turuvchi jonli san'atdir. Musiqa san'ati inson hayotining ilk yillaridanoq uning hamrohiga aylanib, umumiy madaniy rivojlanishiga salmoqli hissa qo'shadi. Musiqa inson umrining doimiy yo'ldoshidir.

Darhaqiqat, musiqa san'at turlari ichida shunday ruhiy kuchga egaki, u insonning yuragiga chuqur kirib, uning ichki his-tuyg'ulariga ta'sir ko'rsatadi, kechinmalarini o'zida aks ettirish xususiyatiga qodirdir. Musiqa san'atning badiiy ifodali turiga kiradi. Musiqa ham voqea-hodisalarni ifodali aks ettiradi. Ammo u me'morchilikdagi kabi fazo va moddiy ashyo o'lchovlari bilan belgilanmaydi. Musiqa ko'rish orqali emas, balki eshitish, idrok etish vositasida ruhiy ta'sir etish kuchiga ega. Musiqa o'zining ritmik ohangi asosida o'z mavzusiga, o'z ichki va tashqi xususiyatiga ega bo'lib, inson voqelikdagi barcha tomonlarni qamrab ololmaganligi uchun, eng avvalo, inson ichki ma'naviy dunyosini, uning tuyg'u va kayfiyatini ifodalaydi. Musiqa voqelikning his-tuyg'uli qiyofasini yaratadi.

Xulosa. Musiqa ta'limi nafaqat san'atni o'rgatish, balki komil insonni tarbiyalash, uning ma'naviy dunyosini boyitish va jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo'sha oladigan barkamol avlodni voyaga yetkazishning muhim omilidir. Musiqa tarbiyasi estetik tarbiyaning tarkibiy qismi hisoblanadi. U yoshlarning ma'naviy, axloqiy, estetik va intellektual rivojlanishiga xizmat qiladi. Musiqa orqali yoshlarda milliy qadriyatlarga hurmat, Vatanga muhabbat, ijodiy fikrlash va go'zallikni anglash kabi muhim fazilatlar shakllanadi. Inson shaxsini shakllantiruvchi yetakchi omillardan biri - ta'lim-tarbiyadir. Estetik tarbiya esa uning tarkibiy qismi sifatida go'zallikning mohiyati, estetik va axloqiy hissiyotlarning birligi, san'atning xalqchilligi to'g'risidagi ta'limotga suyanib, o'quvchilarning obyektiv dunyo haqidagi bilimni kengaytiradi va chuqurlashtiradi. Ijodiy qobiliyatini va iste'dodini o'stiradi hamda ularda yuksak ma'naviy fazilatlarining tarkib topishiga yordam beradi.

Maqolada ko'rib chiqilganidek, Abu Nasr Forobiy va Ibn Sinoning musiqa haqidagi qarashlari ham musiqaning inson ruhiyati va ma'naviy hayotidagi muhim o'rnini ko'rsatadi. Forobiy musiqaning inson ruhiyatiga ta'sirini, ezgu fazilatlarini shakllantirish va ruhiy muvozanatni saqlashdagi ahamiyatini ta'kidlagan bo'lsa, Ibn Sino musiqani fikr va tuyg'ularni ifoda etish vositasi sifatida baholagan. Abdulla Avloniyning tarbiyani millat taraqqiyotining asosiy sharti sifatida baholagan qarashlari esa musiqa ta'limining yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalashdagi ahamiyatini yanada ochib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Абу Наср Форобий. “Китоб ал-муסיқа ал-кабир” – Тошкент.: Фан, 2020.
- [2] Матёкубов О. Оғзаки анъанадаги профессионал муסיқа асосларига кириш. Т.:Ўқитувчи, 1983.-Б.9-10.
- [3] Арипов З. Т. О «Большой книге музыки» Фараби (К изучению первоисточника). // Некоторые вопросы совершенствования учебно-воспитательной работы в музыкальных учебных заведениях (Методические рекомендации). Сборник. – Т.:Конструктор, 1986. С.41
- [4] Матёкубов О. Оғзаки анъанадаги профессионал муסיқа асосларига кириш. Т.:Ўқитувчи, 1983.-Б.11.
- [5] «Маънавият юлдузлари» (Марказий осиелик машхур сиймолар, алломалар, адиблар). // Абу Наср Форобий (873–950). Хайруллаев М. муҳаррирлиги остида. – Т.: Халқ мероси, 2001. – Б. 80.
- [6] Эстетик тарбия ва муסיқа санъати. – Тошкент.: Тафаккур.
- [7] Муסיқа ўқитиш методикаси. – Тошкент.:2021 Б.8-10-23.
- [8] Асафьев Б.В. Музыкальная форма как процесс. Л.:Гусуд. Муз. Изд., 24стр